

Karabeynikov'un Seyahatnamesine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul ile Kudüs Arasındaki Yol ve Duraklar

Ways and Stations between İstanbul and Jerusalem in the XVIth Century According to Karabeynikov's Travel Account

Altay Tayfun ÖZCAN*

Öz

Amaçları Sina Dağı'ndaki Azize Katrine Kilisesi yakınlarına bir yapı inşa etmek olan Karabeynikov ve arkadaşları seyahatlerine 1582 senesinde başladılar. Onlar ilk önce İstanbul'a ulaştılar ve burada bazı dindaşlarıyla görüştiler. Bundan sonra seyahatlerine devam ettiler ve Sakız, İstanköy, Rodos, Kıbrıs'ı geçtiler. Buradan Suriye'deki bir limanına gittiler. Böylece Hıristiyanlarca kullanılmış tarihi hac yoluna varmış oldular. Bu yol eski Caseria, Yafa, Emmaus, Kıryat ve Ye'arim kentleri hattından Kudüs'e ulaşıyordu.

Karabeynikov seyahatnamesinin ilk kısmını geçtiği yola ayırmıştır. Bu kısım XVI. yüzyılda İstanbul ile Kudüs arasında kullanılan yolun neresi olduğunu göstermektedir. Dahası Karabeynikov'un seyahatinden hem duraklar arasındaki zamanı, hem yolların durumunu, hem de bazı yerleşim birimlerinin genel ekonomik yapısını öğrenmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Karabeynikov, Ege denizi, Rodos, Kıbrıs, Suriye, Kudüs.

Abstract

Karabeynikov and his friends whose aim was to erect a building near St. Catherine's Church on Mount Sinai began their travel in 1582. They firstly arrived in İstanbul and met some co-religionist in here. After that, they continued their journey and passed Hios, Kos, Rodos, Cyprus. From here they went to a Syrian port. Thus, they arrived at the historical pilgrime road used by Christians. This road was reaching to Jerusalem from ancient Caseria, Iafa, Emmaus, Kıryat, Ye'arim line.

Karabeynikov dedicated the first part of his book to his route. This part shows us where the roads and stations between İstanbul and Jerusalem were in XVI.

* Araş.Gör. Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

century. Furthermore, it is possible to learn from Karabeynikov's voyage not only how much time it took between stations, in what conditions these roads were and what the general economic structure of some settlements were like.

Key Words: Karabeynikov, Aegean Sea, Rodos, Cyprus, Syria, Jerusalem.

Rusya'nın ilk Çarı IV. İvan, "kutsal bölgeler"e bir seyahat yapılması ve Sina Dağı'ndaki "Azize Ekaterina" kilisesinin yakınlarına bir yapı inşa edilmesini kararlaştırmıştı¹. 1582 senesinde bu iş için bir heyet görevlendirilmiş ve başına da Moskovalı tüccarlardan İ.M. Meşenin getirilmişti. Bu heyette Yuri ve Fedor ismini taşıyan kimselerin yanında, soy isminden de anlaşılacağı üzere Türk asıllı olup, ticaretle uğraşan Trifon Karabeynikov da bulunuyordu. Karabeynikov seyahat esnasında yaşadıklarını ve gördüklerini bir rapor halinde bırakmıştır. Raporun arkaik Rusça yerine dini çevrenin bildiği eski Slavca ile yazılmış olması², Karabeynikov'un anlattıklarına sadık kalan bir papaz tarafından yazıya geçirildiğini göstermektedir. Hakkında Moskovalı bir tüccar olmasından başka hiçbir bilgimiz olmayan Karabeynikov, bu iş için 500 ruble gibi dönem için önemli bir meblağ para ödemiştir³. Bu, seyyahımızın zengin bir kişi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Karabeynikov'un raporu, XVI ve XVII. yüzyıllarda Rusya'da çokça okunan dini içerikli bir seyahatname olduğundan, zaman içinde 200'den fazla kopyası yazılmıştır. Bu çeşitlilik, zaman zaman metne çeşitli eklemelerin yapılmasına da neden olmuştur. Örnek verecek olursak, ilk baskılarında seyahat İstanbul'dan, XVII. yüzyılda yazılmış bir diğer yazmada ise Moskova'dan başlatılmıştır⁴.

XIX. yüzyılda Rusya'da yapılan bazı tetkikler hariç, üzerinde etraflı bir incelemenin yapılmadığı anlaşılan Karabeynikov'un seyahatnamesi, Türk idaresi altındaki Orta Doğu'nun XVI. yüzyıldaki durumunu göstermesi

¹ Mihailov onların amaçlarının Azize Catherine kilisesinin inşa edilmesi olduğunu ifade ediyor. Ancak zaten burada 560'larda böyle bir kilisenin inşa edildiği malumdur. Bunun üzerinde özellikle G.H. Forsyth çalışmıştır. Hatta Karabeynikov ve beraberindekilerin inşa ettikleri yapıyı da incelemiş, ancak kimin tarafından yapıldığını bilmediğini ifade etmiştir. Bk. G.H. Forsyth, "The Monastery of St. Catherine at Mount Sinai: The Church and Fortress of Justinian", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.22, 1968, ss.1-19 (Ruslar tarafından yapıldığı anlaşılan yapı için bk. s.11).

² *Puteşestviye Moskovskago Kuptsa Trifona Karabeykova vo Yarusalim, Egipet i k Sinayskiy Gore*, sostavlen: İvan Mihailov, V Tipografi P. Kuznetsova, Moskva 1826, s.III. (Bundan sonra Puteşestviye...)

³ *A.g.e.*, s.III.

⁴ "T. Karabeynikov mad.", *Russkiy Biografiçeskiy Slovar*, Tom.IX, İzd. Pod. İmperatorskogo İstoriçeskogo Obşçestva, A.A. Polovtseva, Sanktpeterburg 1903, s.268.

açısından önemlidir. Bunun yanında rapor, çalışmamızın konusunu oluşturan İstanbul ile Kudüs arasındaki deniz ulaşımında takip edilen yolu, ulaşımın gerek süre gerekse rahatlık açısından hangi seviyede olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Karabeynikov'un seyahatinin birinci kısmı İstanbul'dan Kudüs'e ulaşıncaya kadar geçilen yollara, harcanılan zamana ayrılmıştır. Seyyah uğradığı yerlerle ilgili bir takım kısa bilgiler vermekten de geri kalmamıştır. Ancak bunlar çok kısa olup, bilindik ticari etkinlik ve emtia ile ilişkilidir. Seyyah geçtiği yerlerdeki adaların isimlerini Grekçe olarak vermiştir. Bu kullanım, söz konusu adaların XVI. yüzyılda Türkler tarafından genel olarak Grekçe isimlerle anıldığı manasına gelmez. Zira Karabeynikov'un Türkiye sularına gelmesinden 16 sene önce Ali Macar Reis tarafından hazırlanan Atlas'ta, Filimar, Andire, Lokene-Bukene, Kalamoz isimleri hariç adaların isimlerinin tamamı Türkçe olarak yazıldığı dikkati çekmektedir. Bir örnek verecek olursak seyyahımız Sakız adası için Hio ismini kullanırken, Ali Macar Reis bu adayı günümüzde de kullandığımız şekilde Sakız adası olarak anmıştır⁵. Ondan önce, XII. yüzyılda buralardan geçen Kievli din adamlarından Daniil de bu adalardan Grekçe isimleriyle bahsetmiştir⁶. Bu durum, Karabeynikov'un bu adaların isimlerini Ege Denizi'ne açılmasından çok önce ortaya çıkan ilk Rus coğrafya bilgilerinden öğrendiğini göstermektedir.

Sehayatnâmede Moskova ile İstanbul arasında hangi noktalardan geçildiği kaydedilmemiştir. Onların İstanbul'a vardıkları tarih 20 Kasım 1582 idi. Heyet burada, Ortodoks Kilisesi Patriği olup sonrasında Rusya'ya kaçarak Bütün Rusya Patriği olacak olan II. Eremi ve Aleksandria Metropoliti Silvester ile görüşmüşlerdir⁷. Bu kadar önemli bir faaliyette bulunmalarına rağmen seyyah, İstanbulla ilgili hiçbir bilgi vermez⁸. Seyyahımız, bunun gibi, kutsal topraklara gitmek için Osmanlı idaresinden izin alıp almadığına dair de bilgi vermemiştir. Ancak Osmanlı topraklarında bulunan yabancıların, Ruslar da dâhil olmak üzere seyahatleri için idareden izin almaları zorunluluğu bulunduğu akla getirilecek olunursa⁹ benzer bir

⁵ Adalar ile ilgili olarak bk. İdris Bostan-Ali Karamahmut, *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine Göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Araştırma Projeleri Dizisi 4/2003, Ankara 2003, s.8,9.

⁶ I.P. Saharov, *Skazaniya Russkago Naroda*, Tom Vtoroy, Kniga Os'maya, Sanktpeterburg 1849, s.12, 13.

⁷ Russkiy Biografiçeskiy Slovar, s.267. II. Eremi ve Rusya Patriği ile ilgili olarak bk. R. Thorton, *Lives of Eminent Russian Prelates: I. Nikon, II. Saint Demetrius, III. Michael*, London 1854, s.2, 3.

⁸ *Puteşestviye...*, s.6.

⁹ H. Sezer, "Osmanlı İmparatorluğunda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)", *Tarih Araştırmaları*

izin alınacağına kuşku yoktur. Onların böylesi bir izinle ilgili bilgi vermemeleri, bu belgenin kendilerine II. Eremi tarafından temin edilmesiyle ilişkili olabilir.

Karabeynikov, İstanbul'dan hareket ettikten bir gün sonra "Mramarno" veya "Belaya Mor'ya" olarak ifade ettiği Marmara denizi yoluyla bir yere geldiğinden bahsetmektedir. Buranın ismini vermeyen seyyah Justinian'ın yaptırdığı sütunları buradan elde ettiğini ifade eder. Herhalde burası mermeriyle meşhur Marmara adasıdır. Seyyahımız, buradan "Gallipoli" yani Gelibolu'ya iki günde varmış ve bir günde de "Arhipelag"'a yavaşmıştır. Karabeynikov'un verdiği bilgiye göre yol burada ikiye ayrılıyordu ki sağ yol neresi olduğunu henüz tespit edemediğimiz Afanskiy dağına, diğer yol da "Yarusalem" yani Kudüs'e gidiyordu. Karabeynikov, buranın yakınlarda "Priamom zamanında kurulmuş Troy" kentinin kalıntılarına tesadüf etti¹⁰. Burada verilen bilgilerden Arhipelag kentinin, Truva'nın yakınlarda, Çanakkale boğazının çıkışına doğru bir yerleşim birimi olduğu anlaşılmaktadır. Burada buna uygun tek yer Bozcaada'dır. Şenay Özdemir'in XVIII. yüzyılda Osmanlı donanmasının Ege denizine açılmasında Bozcaadanın Adalar denizine açılan nokta olarak değerlendirilmesi ve bir durak yeri olarak kullanıldığı tespitini göz önüne alacak olursak, Arhipelag olarak anılan yeri Bozcaada olarak kabul etmek yerindedir¹¹.

Arhipelag'dan hareket eden Karabeynikov, bir günde "Hio", yani Sakız adasına vardı¹². Daha önce Cenevizlilerin elinde olan ve Venediklere karşı bölgedeki önemli bir ticaret noktası olarak kullanılmış olan ada, bilindiği üzere II. Mehmet zamanında 1455 senesinde Türklerin eline geçti¹³. Seyyahın verdiği bilgilere göre burada ahalinin müreffeh bir hayat yaşadığı üç ayrı kent vardı¹⁴. Ancak seyyah söz konusu zenginliğin neden kaynaklandığına dair bilgi vermemektedir. Ancak bu kuşkusuz ki, adanın sakız üretiminde Akdeniz pazarında tekel olmasıyla ilişkilidir¹⁵. Karabeynikov buranın ahalisinin Türkler ve Grekler'den müteşekkil

Dergisi, C.21, S.33/2003, s.107, 108.

¹⁰ *Puteşestviye...*, s.7.

¹¹ Şenay Özdemir'in tespiti için bk. Şenay Özdemir, "Osmanlı Donanmasının bir "Seyir Defteri" ve XVIII. yüzyıl Osmanlı Denizciliğine İlişkin Bazı Gözlemler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37/2005, s.122.

¹² *Puteşestviye...*, s.7.

¹³ Adanın bahsi geçen dönemlerdeki siyasi tarihi için bk. W. Miller, "The Genoese in Chios: 1346-1566", *The English Historical Review*, Vol.30, No.119, Jul. 1915, s.419, 420.

¹⁴ *Puteşestviye...*, s.7.

¹⁵ Buradaki sakız üretimi ve bunun ticari değeriyle ilgili bk. Kate Fleet, *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State*, Cambridge University Press 1999, s.26; W. Miller, "The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)", *The Journal of Hellenistic Studies*, Vol.31/1911, s.45

olduğunu ifade etmektedir¹⁶. Ancak onların adanın hangi kısımlarında yaşadığına dair bilgi vermez.

Karabeynikov, Sakız adasından sonra bir günlük yolculuğun ardından Rodos'a ve buradan da üç günlük bir yolculukla İstanköy olduğunu tespit ettiğimiz Stankio adasına geldiklerinden bahseder. Onların Sakız adasından sonra Rodos'a ve buradan da İstanköy'e gittiklerine dair verilen bilgi, İstanköy'ün Rodos'un batısında kalması dolayısıyla hatalıdır. Onlar Kudüs'e giderlerken Rodos adasından geriye giderek İstanköy'e varmaları ve buradan sonra da, aşağıda da ifade edeceğimiz gibi, tekrar doğuya yönelmeleri mümkün görünmemektedir. Biz burada yer isimlerinde, varış tarihleri hariç karışıklık yapıldığını ve Karabeynikov ile beraberindekilerin önce İstanköy'e, buradan da Rodos'a gittiklerini düşünüyoruz. Bu nedenle seyahat bu noktada verdiği bilgileri, varış tarihleri hariç, bu şekilde değiştirmek icap eder.

Sakız adasından yelken açan seyahatçılarımız üç gün sonra "Stankio" adasına vardılar¹⁷. Burası Marmaris ile Bodrum arasındaki körfezin karşısındaki, Grekçe ismiyle Kos olan İstanköy'dür¹⁸. Bu ada ile ilgili hiçbir bilgi vermeyen seyahat, bir günlük yolculuğun ardından Rodos'a vardılar¹⁹. Karabeynikov, buradaki üzüm bağlarının çokluğuna dikkat göstererek Rodos adasının önemli bir şarap üretim merkezi olduğundan bahsetmiştir²⁰. Rodos Ortaçağda şarap ihraç eden bir merkez olmaktan çok XVI. yüzyılın başlarına kadar Girit gibi merkezlerden şarap ithal ediyordu²¹. Dahası bölgedeki ticarete Rodos ürettiği malları ile değil, köle ticareti başta olmak üzere, kıyafet ve metal objeler gibi çeşitli malların değişiminin yapıldığı

¹⁶ *Puteşestviye...*, s.7.

¹⁷ *A.g.e.*, s.7. 1775 senesinde sefere çıkmış bir Osmanlı donanması Sakız ile İstanköy arasını 55 saatte almıştır ki Rus seyahatçilerin seyahat sürelerinden biraz daha kısadır. Konuyu inceleyen Şenay Özdemir, Osmanlı donanmasının hızını 3.7. kilometre olarak hesaplamıştır. Özdemir, *a.g.m.*, s.128. Özdemir'in hesabına göre Rus seyahatçilerin hızı ise saatte 2 kilometre olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁸ Ada ile ilgili olarak bk. J.L. Myres, "The Islands of the Aegean", *The Geographical Journal*, Vol.97, No.3, Mar. 1941, s.147, 148. Adanın isminin İstanköy'e dönüşmesi için bk. C.F. Beckingham, "The Turks of Cyprus", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol.87, No.2/ Jul-Dec. 1957, s.166

¹⁹ *Puteşestviye...*, s.7. Özdemir'in hesabına göre 1775 senesindeki Osmanlı donanması iki ada arasındaki mesafeyi 8 kilometrelik bir hızla 15 saatte kat etmiştir. Sakız ile İstanköy arasını 3.7 kilometre hız ile alan donanmanın hızının İstanköy ile Rodos arasında iki kat arttığı dikkat çekicidir. Özdemir, *a.g.m.*, s.128. Özdemir'in hesabına göre Rus seyahatçiler iki ada arasını 4 kilometre hızla almışlardır ki onların da hızlarını iki katına çıkardıkları görülmektedir. Söz konusu husus İstanköy ile Rodos arasındaki rüzgâr yönü ile ilişkili olsa gerektir.

²⁰ *Puteşestviye...*, s.7.

²¹ P. Brummett, "The Overrate Adversary: Rhodes and Ottoman Naval Power", *The Historical Journal*, Vol.36, No.3, Sep. 1993, 518

pazarlardan birisi olmakla nam salmıştı²². Seyyahın dikkat ettiği yoğun şarap üretimi ancak iç tüketim ihtiyacını karşılayabiliyordu.

Rodos'tan ayrılan seyyahlar ne kadar sürdüğü bilinmeyen bir yolculuğun ardından güçlü bir kaleye sahip Nikosi kenti önlerine geldiler. Nikosi, Lefkoşa'nın Nicosia olan Grekçe adın Rusça karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Karabeynikov'un verdiği bilgiye göre burası gemilerin sığınabileceği güvenli bir limana sahipti²³. Buradan aynı ada üzerinde Kıpr olarak ifade ettiği bir yere gelmişlerdir. Kıpr kelimesi eski ve modern Rusça'da Kıbrıs için kullanılan bir kelime olmasına karşın²⁴ herhalde Ruslar arasında Magosa veya bir başka yerleşim biriminin ismiydi. Kıpr kenti, Karabeynikov'un değerlendirmesine göre önemli bir liman, zeytinyağı ile sabun üretim merkezi ve çeşitli az bulunur mallarla bol bir yerdi²⁵. Rodos'taki şarap üretimine çok dikkat eden seyyahın Kıbrıs'taki şarap üretime dikkat göstermemiş olması enteresandır. Zira Kıbrıs, Ortaçağ'dan itibaren en önemli dört şarap üretim merkezinden birisiydi²⁶. Ancak yine de buradaki sabun üretiminin yoğunluğunun dile getirilmiş olması önemlidir. Ortaçağın en önemli mallarından birisi olan sabun üretiminde en önemli üretici Bizans çağından beri Venedik'ti²⁷. Venedik sabunundan sonra en kaliteli sabunlardan birisi de Kıbrıs sabunuydu²⁸. Sabun üretiminin hammaddesi niteliğinde olan zeytin üretiminin varlığına işaret edilmesi de önemlidir. Kıbrıs bunun yanında Akdenize kıyısı olan Orta Doğu ülkelerine açılan bir kapı görevini tarihin genelinde oynamıştır ki, Karabeynikov da adanın bu özelliğini fark ederek buradan doğuya doğru iki yolun olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ilki "Türklerin Şam olarak andıkları" "Damascus"a ve diğeri de "Jerusalem" yani Kudüs'e uzanıyordu²⁹.

Karabeynikov'un ifadesine göre Kıbrıs ile Şam arasında 150 verstlik (verst=1.068 km.) bir uzaklık vardı. Onlar Şam'ın paraleli civarında ismini vermediği bir yerde karaya çıkmışlardır. Bu yer şimdiki Kubbe ile Rmaile kentleri arasında bir yer olsa gerektir. Karaya çıktıkları bu noktadan doğuya, Şam'a doğru gitmeye başladılar. Aşağıda da bahsedeceğimiz üzere onlar

²² Fleet, *a.g.e.*, s.43, 104, 121.

²³ *Puteşestviye...*, s.7, 8.

²⁴ M.V. Gorskaya, *Anglo-Russkiy i Russko-Angliyskiy Slovar Geologičeskih Nazvaniy, İzdatel'stvo Russkiy Yızık, Moskva 1994*, s.42.

²⁵ *Puteşestviye...*, s.8.

²⁶ Fleet, *a.g.e.*, s.74.

²⁷ A.E.Laiou-Thomadakis, "The Byzantine Economy in the Mediterranean Trade System: Thirteenth and Fifteenth Centuries", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.34/1980-1981, s.179.

²⁸ Fleet, *a.g.e.*, s.24.

²⁹ *Puteşestviye...*, s.8.

daha sonra yollarını değiştirerek tekrar deniz kıyısına döneceklerdir. şam'a doğru giriştikleri yolculuk, kentin yakınlarındaki kiliseleri görmekte ilişki- li olsa gerektir.

Seyyahlar şam'ın 10 verst uzaklığında bir Ortodoks kilisesine tesadüf etmişlerdir. Buranın faaliyette olup olmadığı ile ilgili bilgi vermemişlerse de içinde Meryem Ana'nın "harikulade" bir tasvirine rastlamaları, buranın bakımlı bir yer olduğunu, dolayısıyla ibadete açık halde bulunduğunu göstermektedir. Buradan doğuya doğru ilerlemeye devam ettiler ve şam'ın yaklaşık 3 verst uzaklığında bir başka kiliseye daha tesadüf ettiler. Ancak buranın ibadete açık olup olmadığına hüküm verdirebilecek hiçbir bilgi verilmez³⁰. Karabeynikov, buradan şam'a gitmeyerek buranın Favor, yani Tur dağına 240 ve buradan da Kudüs'e 150 verst uzaklığında olduğundan bahsetmekle yetinmiştir³¹.

Ulaştıkları bu son noktadan hareket eden seyyahlar Vifsait olarak kaydedilen bir yere geldiler ki burası şimdiki Saida kenti olmalıdır³². Onların şam'ın 3 verst kadar yakınlara gidip, buradan dönerek tekrar geldikleri istikamete doğru, bir başka ifadeyle deniz kıyısına dönmüş olmalarının nedenini kesin olarak bilemiyoruz. Onlar Kudüs'e Müslümanların Hac yolunu kullanarak gitmek istemiş olabilirler mi? Bunu cevaplandırabilecek delillerden yoksunuz. Esasen şam üzerinden Mekke'ye kadar uzanan Haç yolu bu dönemler için Orta Doğu'dan güneye inen en önemli yoluydu³³. Bu yol Sureiya Faroğhi'nin hazırladığı bir haritada gösterildiği şekilde El Mafrek isimli bir noktadan sırasıyla Ez Zakra, El Katrane gibi Kudüs'ün batı noktalarından geçerek Mekke'ye uzanıyordu³⁴. Faroğhi'nin tespitlerine göre şam'dan güneye ikinci bir yol daha iniyordu ki bu da haberciler tarafından kullanılıyordu³⁵. Pekala şam yakınlara kadar gelen seyyahlar bu yolu kullanarak güneye doğru inebilir ve böylelikle Kudüs'e varabilirlerdi. Ancak görünüşe göre bu onlar tarafından düşünülmemiş, farklı bir yolla Kudüs'e gitmeye karar vermişlerdir. Faroğhi, Hac yollarıyla ilgili çalışmasında, Karabeynikov ve arkadaşlarının kullandıklarını tespit ettiğimiz yola değinmemiştir. İlerledikleri coğrafyayı bilmeyen seyyahların yeni bir yol icat ettiklerini düşünmek hatalı olur. Bunu düşünmektense yolun, seyyahların yanındaki kılavuzlarca bilindiğini düşünmek daha isabetli bir yaklaşımdır.

³⁰ *Puteşestviye...*, s.9, 10.

³¹ *A.g.e.*, s.10.

³² *A.g.e.*, s.11.

³³ A. Petersen, "The Archeology of the Syrian and Iraği Hajj Routes", *World Archeology*, Vol.26, No.1, Jun. 1994, s.48.

³⁴ S. Faroğhi, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s.12

³⁵ Faroğhi, *a.g.e.*, s.12. Hac güzergahları ile ilgili bk. Faroğhi, *a.g.e.*, s.43, 44.

Yani karşımızda Faroqhi'nin bahsetmediği, ancak Kudüs'e uzanan istikamette Hac yoluyla rekabet edebilecek bir üçüncü yolun varlığı anlaşılmaktadır. Bu yolu tespit etmek için Osmanlılardan çok önceki zamanlarda kullanılan bölge yollarına bakmak icap eder.

Thodosius isimli bir din adamı VI. yüzyılda Hac ziyaretini ifa ettikten sonra arkasında De Situ Terrae Sanctae (Kutsal Toprakların Topografyası Üzerine) isimli bir eser bırakmıştır. Bu eser Orta Doğu'nun topografyasını anlamamız açısından önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde Bizanslı Hacı, deniz kıyısından Kudüs'e uzanan bir yoldan bahseder. Söz konusu yol, Saida kentinin güneyinde bulunan antik Cesaria kentinden Yafa'ya uzanıyor ve buradan Emmaus ve Kiryat Ye'arim yerleşim birimlerinden geçerek Kudüs'e varıyordu³⁶. VI. yüzyılda Theodosius tarafından kullanılmış ve kaydedilmiş bu yol, Karabeynikov'un geçtiği aynı yol olduğu görülüyor. Karabeynikov'un verdiği bilgiler VI. yüzyılda Hıristiyan Hacılar tarafından kullanılan hac yolunun Türk egemenliğindeki Orta Doğu'da da kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir. Buna benzer yol daha sonraki asırlarda da bazı hacılar tarafından kullanılmıştır. Onların verdiği bilgilere göre bu yol pek kullanışlı değildi. Nitekim Dror Ze'evi'nin de belirttiği gibi Kudüs'e gitmek için Yafa'dan geçen seyyahlar ortak bir dille yolun zorluklarına ve tehlikelerine değinmişlerdir³⁷. Karabeynikov bu yol ile ilgili herhangi bir bilgi vermemekteyse de aynı sıkıntıları kendisinin de yaşadığına şüphe yoktur.

Karabeynikov ve beraberindekiler Said kentinden hareketle deniz kıyısındaki tarihi kent Yafa'ya varmışlardır. Seyyah buranın dini önemine dair etraflıca bilgi vermektedir. Buradan hareket ettikten sonra Rami isimli bir kente gelmişlerdir. Burası şimdiki al-Ram olsa gerektir. Seyyahlar burada Aziz George kilisesi ile karşılaşmışlar, ardından Emmaus isimli küçük bir yerleşim birimine gelmişlerdir³⁸. Karabeynikov'un seyahatnamesinden burasının küçük bir nahiye olduğu kanaati uyanmaktadır. Ancak burası, yukarda bahsettiğimiz deniz kıyısı yolundan gelenler için Roma İmparatorluğu zamanında da Kudüs'e uzanan yolda önemli uğrak yerlerinden birisiydi³⁹. İşte bu son yerden sonra seyyahlar nihayet Kudüs'e varmışlardır⁴⁰.

³⁶ Yoram Tsafir, "The Maps Used by Theodosius: On the Pilgrim Maps of the Holy Land and Jerusalem in the Sixth Century", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.40, 1886, s.131 (Harita için bk. a.g.m., s.132.)

³⁷ D. Ze'evi, *XVII. Yüzyılda bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s.13.

³⁸ *Puteşestviye...*, s.11-13.

³⁹ Tsafir, *a.g.m.*, s.131.

⁴⁰ *Puteşestviye...*, s.13.

1590 senesinden önce yazıya geçirildiği anlaşılan seyahatnamede Karabeynikov, İstanbul'dan Kudüs'e uzanan yoldan bahsetmektedir. Burada ayrıntıdan uzak bir şekilde verilen bilgiler, bahsi geçen yolda uğranılan başlıca durakların nereler olduğunu ve daha da önemlisi Akdeniz'deki durakların arasındaki mesafelerin ne kadar sürdüğünü de göstermektedir. Buna göre seyyahlar, İstanbul'dan Rodos'a 9 günde varmışlardır. Seyyah Rodos'tan Suriye'de ulaştıkları yer arasında ne kadarlık bir zamanın olduğundan bahsetmemektedir. Ancak Rodos'tan Kıbrıs'a uzanan yolun, aşağı yukarı Bozcaada'dan Sakız adasına kadar olan yol kadar olduğu tahmin edilecek olursa bir günde alındığı tahmin edilebilir. Yine Kıbrıs ile Suriye arasındaki yolun da en fazla Sakız ile İstanköy adaları arasındaki mesafe kadar olduğu düşünülecek olursa, bunun da üç gün sürdüğü tahmin edilebilir. Bu hesabımıza göre İstanbul ile Suriye arasındaki yol, XVI. yüzyılda 13 gün gibi bir zamanda alınıyordu. Deniz yolu ile ilgili yaptığımız bu çıkarımı kara yolu ile ilgili yapamıyoruz. Ancak bunun deniz yolundan daha uzun sürdüğü kuşku götürmez. İstanbul ile Suriye arasındaki mesafenin 13 gün gibi bir zamanda alınmış olması, dönemin deniz ulaşım imkânlarının gelişmişliğini göstermesi açısından önemlidir⁴¹.

Karabeynikov, yolculuğu sırasında herhangi bir zorlukla karşılaştıklarına dair bilgi vermemektedir. Seyahatnamenin deniz yolculuğuna ayrılmış ilk kısmı, Girit adasının hala Rodos şövalyelerinin elinde olduğu ve Türk donanmasının 12 sene önce İnebahtı'da ağır bir yenilgi aldığı bir döneme ait seyahat notlarını içermekteyse de Türk gemilerin bu olumsuzluklardan etkilenmeyerek Doğu Akdeniz'de rahatça yelken açtıklarını göstermektedir⁴².

Kaynakça

- Beckingham, C.F.; "The Turks of Cyprus", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol.87, No.2/ Jul-Dec. 1957, ss.165-174.
- Bostan, İdris-Karamahmut, Ali; *Haritalar ve Coğrafya Eserlerine Göre Ege Denizi ve Ege Adaları*, Stratejik Araştırma ve Etüdlere Milli Komitesi, Araştırma Projeleri Dizisi 4/2003, Ankara 2003.

⁴¹ 1775 senesinde sefere çıkan Osmanlı donanması İstanbul ile Hayfa arasını 14-15 günde almıştır. Bu yolculuğun Karabeynikov'un seyahatinden bir-iki gün uzun sürmesi Kıbrıs'tan sonra takip edilen yolla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu donanmanın aldığı yol ile ilgili bk. Özdemir, *a.g.m.*, s.124, 136-144.

⁴² İnebahtı yenilgisinin Akdeniz'deki Osmanlı egemenliğini sarsmamış olduğunu A.C. Hess, yenilginin sonuçlarını etraflıca incelediği bir makalesinde ortaya koymuştur. Bu bilgiler, seyahatname yazarının Akdeniz'de hiçbir tehlikeyle karşılaşmamasının gerekçelerini ortaya koymaktadır. Bk. A.C. Hess, "The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History", *Past and Present*, No.57, Nov.1972, ss.53-73. (Özellikle 71.)

- Brummett, P.; "The Overrate Adversary: Rhodes and Ottoman Naval Power", *The Historical Journal*, Vol.36, No.3, Sep. 1993, ss.517-541.
- Faroqhi, S.; *Hacılar ve Sultanlar (1517-1638)*, Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- Fleet, K.; *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State*, Cambridge University Press 1999.
- Forsyth, G.H.; "The Monastery of St. Catherine at Mount Sinai: The Church and Fortress of Justinian", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.22, 1968, ss.1-19.
- Gorskaya, M.V.; *Anglo-Russkiy i Russko-Angliyskiy Slovar Geologičeskih Nazvanij*, Izdatel'stvo Russkiy Yızık, Moskva 1994.
- Hess, A.C.; "The Battle of Lepanto and Its Place in Mediterranean History", *Past and Present*, No.57, Nov.1972, ss.53-73.
- Laiou-Thomadakis, A.E.; "The Byzantine Economy in the Mediterranean Trade System: Thirteenth and Fifteenth Centuries", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.34/1980-1981, ss.177-222.
- Miller, W.; "The Genoese in Chios: 1346-1566", *The English Historical Review*, Vol.30, No.119, Jul. 1915, ss.418-432.
- Miller, W.; "The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)", *The Journal of Hellenistic Studies*, Vol.31/1911, ss.42-55.
- Myres, J.L.; "The Islands of the Aegean", *The Geographical Journal*, Vol.97, No.3, Mar. 1941, ss.137-156.
- Özdemir, Ş.; "Osmanlı Donanmasının bir "Seyir Defteri" ve XVIII. yüzyıl Osmanlı Denizciliğine İlişkin Bazı Gözlemler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37/2005, ss.113-163.
- Petersen, A.; "The Archeology of the Syrian and İraqi Hajj Routes", *World Archeology*, Vol.26, No.1, Jun. 1994, ss.47-56.
- Puteşestviye Moskovskago Kuptsa Trifona Karabeynikova vo Yarusalim, Egipet i k Sinayskiy Gore*, sostavlen: İvan Mihailov, V Tipografi P. Kuznetsova, Moskva 1826.
- Saharov, I.P., *Skazaniya Russkago Naroda*, Tom Vtoroy, Kniga Os'maya, Sanktpeterburg 1849.
- Sezer, H.; "Osmanlı İmparatorluğunda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.21, S.33/2003, ss.105-124.
- "T. Karabeynikov mad.", *Russkiy Biografičeskiy Slovar*, Tom.IX, İzd. Pod. İmperatorskogo İstoričeskiego Obşçestva, A.A. Polovtseva, Sanktpeterburg 1903.
- Thorton, R.; *Lives of Eminent Russian Prelates: I. Nikon, II. Saint Demetrius, III. Michael*, London 1854
- Tsafirir, Y.; "The Maps Used by Theodosius: On the Pilgrim Maps of the Holy Land and Jerusalem in the Sixth Century", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol.40, 1886, ss.129-145.
- Ze'evi, D.; *XVII. Yüzyılda bir Osmanlı Sancağında Toplum ve Ekonomi*, çev. Serpil Çağlayan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.